

Schatten, zwendel en handjeklap

Munten van het Statenplein

Wie denkt dat het geworstel met de 'nieuwe' euromunt alleen van deze tijd is, heeft het mis. Onze voorouders in de handelsstad Dordrecht kenden talloze munten die allemaal tegelijk mochten worden gebruikt in het betalingsverkeer.

J. Gerritsz. Cuyp, *De Vismarkt*, 1627.

Archeologen hebben in 1997 aan de voormalige Kromme Elleboog in Dordrecht, het huidige Statenplein, een hele serie van deze munten opgegraven. Tijdens het onderzoek werden 499 munten (inclusief loden penningen) gevonden, veelal met behulp van een metaaldetector. Enkele van deze munten waren verbrand. Daarnaast kwamen 8 muntgewichten en 43 reken- penningen boven de grond. Ook werden vijf blanco muntplaatjes (rondellen) gevonden. De rondellen zijn mogelijk afkomstig van De Munt op de Voorstraat, waar eeuwenlang werd gemunt voor het graafschap en de provincie Holland. De gevonden munten zijn in zes categorieën ingedeeld: circa 41% hoort tot de middeleeuwse munten uit binnen- en buitenland (t/m 1568, begin 80-jarige oorlog), 28% kan worden gerekend tot de Laat Middeleeuwse loden penningen, 15% betreft munten uit de Opstand en de

Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1569 t/m 1795), 10% van de munten is afkomstig van het Koninkrijk der Nederlanden (van 1815 tot heden) en 4% betreft postmiddeleeuwse buitenlandse munten (vanaf 1568). Twee procent van de munten was niet te determineren. Geld bestond in de late middeleeuwen uit veel munten met tal van namen, beeltenissen, groottes en gewichten. De verscheidenheid werd veroorzaakt doordat veel graafschappen, hertogdommen, koninkrijken en steden het recht van muntslag hadden en de munten tot ver over de grenzen werden geaccepteerd in het betalingsverkeer. De belangrijkste voorwaarde om een buitenlandse munt aan te nemen was dat het gehalte aan edelmetaal ruim voldoende moest zijn. Het voornaamste verschil zat dus in de grootte van de munten en de zuiverheid van het gebruikte edelmetaal.

Eén munt is in de Vroege- en Hoge Middeleeuwen universeel geslagen: de Karolingische denier (denarius, penning), waarvan er 240 in een Karolingisch pond zilver gingen. In 1266 werd in Frankrijk een muntsoort ingevoerd die 12 penningen waard was; de zilveren groot. Deze munt werd snel populair. Sinds 1337 werden in Vlaanderen lichtere groten geslagen, die eveneens waren onderverdeeld in twaalf penningen. In verhouding met de bestaande Hollandse penningen was deze Vlaamse groot echter maar acht penningen waard. Deze nieuwe waardeverhouding is lang gebruikt. In de daaropvolgende periode verschenen veel nieuwe muntsoorten, waaronder kwart – en achtste groten en de stuiver. Een stuiver was twee groten waard of zestien penningen. Vanuit Vlaanderen drongen kleine muntjes in onze contreien door. Dat waren zogeheten mijten, met een waarde van 1/24 Vlaamse groot. Een stuiver was dus ook gelijk aan 48 mijten.

Terug naar de munten die zijn gevonden op het Statenplein, met een greep uit de meest interessante exemplaren.

Middeleeuwen

Klompje zilver van 125 bracteaten

Klompje zilver

Meteen valt de schatvondst van 125 bracteaten op, afkomstig uit Mecklenburg. Bracteaten zijn dunne zilveren muntjes uit de periode 1280-1325, die slechts aan één zijde van een afbeelding zijn voorzien. Met dit grote aantal is iets bijzonders aan de hand. De muntjes zijn tot één klompje zilver versmolten, hoogstwaarschijnlijk door een brand. Het klompje zilver werd gevonden in de restanten van een 14e/15e eeuws huisje ter hoogte van de huidige kleding- en schoenenzaak 'Sacha'. Wellicht had de toenmalige ambachtsman die er woonde juist goederen verkocht in Duitsland, of aan een Duitse handelaar in Dordrecht. De schat vertegenwoordigde waarschijnlijk geen hoog handelskapitaal, want volgens een ingewikkelde omrekening en een vergelijking met de oudste stadsrekeningen van Dordrecht, konden voor deze 125 bracteaten misschien 5 aardewerken kannen, of 1 paar schoenen en kousen, of ruim 3 vaten Dordts bier worden gekocht.

Oudste munt

Penny uit Engeland (gebroken exemplaar), in Londen vervaardigd tussen 1247-1279. Met beeltenis van koning Hendrik III.

Oudste munt, geslagen in Dordrecht

Hollandse penning (1296-1304), van graaf Jan I (de zoon van graaf Floris V) of Jan II van Avesnes.

Mijten

Mijten en dubbele mijten van omstreeks 1322-1384, afkomstig uit de Zuidelijke Nederlanden, waaronder Vlaanderen.

'Verre' oorden

Een penny uit Londen (1279-1335), een pfennig uit Osnabrück (1270-1308), een pfennig uit Gulik-Dülken (1328-1361), een penning van Jan III van Brabant (uit 1312-1355), een dubbele groot uit Vlaanderen, van Philips de Stoute (1386-1405).

Zeldzaam

Van dit muntje zijn in Nederland maar zo'n 25 à 30 exemplaren bekend.

Een double tournois uit Loon, van Diederik van Heinsberg (1336-1361), geslagen te Hasselt.

Bijzonder

Een kwart (of achtste) groot, afkomstig uit het graafschap Megen (1414-1418). Verder een 'plaque' uit Frankrijk (1427-1433), een achtste groot uit Batenburg, geslagen te Anholt (1407-1451), een kwart groot uit Holland (1434-1467), een penning van Holland (1558-1574) geslagen te Dordrecht, een achtste stuiver (ca. 1520) uit Nijmegen en een dubbele mijt (korte) uit de Bourgondische Nederlanden.

Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden

Voor- en keerzijde duit

Voor- en keerzijde oort

Tijdens de Republiek werd vooral gerekend met duiten en oorten. Ondanks alle verschillende namen waren alle munten tot de zilveren stuiver te herleiden: in een stuiver gingen acht duiten. Een oort was gelijk aan twee duiten, dus 4 oortjes maakten ook een stuiver. Rekeningen werden in die tijd opgemaakt en onderverdeeld in guldens van 20 stuivers en 320 penningen. De munten van de Republiek die zijn gevonden tijdens de opgraving, zijn vooral duiten (45 stuks) en oortjes of dubbele duiten (15 stuks). Van de in totaal 75 duiten, oortjes, stuivers en penningen van de Republiek die in 1997 zijn gevonden op het Statenveld, is bijna de helft geslagen te Dordrecht.

Het koninkrijk en postmiddeleeuwse buitenlandse munten

Voor- en keerzijde Liard uit de Oostenrijkse Nederlanden

De meeste munten uit het Koninkrijk zijn centen van na de Tweede Wereldoorlog. De groep buitenlandse munten van na 1568 toont vooral Duitse en Engelse munten. Bijzonder zijn twee muntjes van de Oostenrijkse Nederlanden. Dit waren in feite de Zuidelijke Nederlanden, welke na het huwelijk van Albrecht en Isabella in 1598, in handen van de Oostenrijkers kwamen. Ook hier werden dus weer eigen munten geslagen. Tot slot nog een bijzondere 'buitenlandse' munt: een duit uit Thorn (Limburg), gedateerd 1604-1636, geslagen op naam van Anna van der Marck (1604-1631). De duit is afkomstig uit een piep-

kleine zelfstandige staat, in de 17e/18e eeuw gevormd door een abdij met adellijke dames. Later is Thorn, net als de andere ministaatjes in Nederland, door het grotere geheel ingelijfd. Dit muntje toont aan dat de term 'buitenland' niet anders dan met veel omzichtigheid kan worden benaderd.

Zwendel en rariteiten

Valse Tourse groot

Valse sterling

Valse halve daalder

Valse munten worden vaak ontdekt doordat het 'verkeerde' metaal is gebruikt, waardoor de massa van een munt niet klopt. Ook komt het voor dat van oorsprong zilveren munten zijn nagemaakt in koper, waarna er een dun laagje zilver over is aangebracht. Als dit zilver door het gebruik verdween, kwam de ware aard van de munt aan het licht. Zo werd tijdens de opgraving onder andere een vervalsing van een (Franse) Tourse groot (1294-1312) gevonden en een biljoenen milt uit de Zuidelijke Nederlanden (circa 1350). Het is bij dit laatste soort munten overigens maar de vraag of ze als vervalsing moeten worden gezien of als een lokale poging om het tekort aan kleingeld te verminderen.

Kaurischelp

Tot slot van al deze valuta nog een 'apart' geval. Het betreft een betaalmiddel, maar geen munt. Het gaat om een kaurischelp, te dateren rond 1600. Deze zeeschelpjes uit de Indische Oceaan werden in de VOC-tijd

Kaurischelp

Een slaaf kostte 24 kilo Kaurischelpjes

in veel overzeese gebieden als ruilmiddel geaccepteerd. In de 18e eeuw werden de schelpjes in grote hoeveelheden naar Europa getransporteerd ter financiering van de Afrikaanse slavenhandel. Een slaaf kostte in die tijd gemiddeld zo'n 24 kilogram kaurischelpjes!³ Hoe het schelpje in Dordrecht is gekomen? Dat is gissen. Maar op een VOC-vrachtlijst uit 1649 stond een post van 39.640 kauri's. Wie weet was de Dordtse kauri er daar één van...

Knooppunt

Wat vertellen al die munten ons nu over Dordrecht? Ondanks weinig vergelijkend onderzoek onder munten van andere opgravingen in Dordrecht, lijkt het gerechtvaardigd te concluderen dat er in de Late Middeleeuwen in Dordrecht meer buitenlandse munten in omloop waren dan Hollandse en dat de inwoners, ondanks alle rekenwerk en de mogelijke oplichterij, buitenlands geld heel gewoon en acceptabel vonden. Een belangrijk deel van de betere munten was bestemd voor de export. Voor de dagelijkse aankopen moesten de mensen zich behelpen met de slechtere munten uit alle windstreken. De grote verscheidenheid laat zien dat Dordrecht 'leefde'. De diversiteit aan munten was één van de facetten die bij Dordrecht als roemrucht handelsknooppunt hoorde. Bijzonder zijn met name de middeleeuwse munten. Ze zijn de meest tastbare bewijzen van de bloeiende handelsstad die Dordrecht eens is geweest.

(Met dank aan Jan Pelsdonk, Stichting Geld- en Bankmuseum Utrecht)

NOTEN

- 1 J. Koonings en D.B.S. Paalman, 2004: Pseudo-munten, In: Oud Dordrecht, jaargang 22, nr 2, pag. 54 - 59. Zie voor deze en andere publicaties tevens de website www.dordrecht.nl/archeologie, onder 'Literatuur'.
- 2 J. Koonings, 1999. In: Stem van Dordt, editie 27 januari 1999 en editie 3 februari 1999.
- 3 E.J.A. van Beek (red) e.a., Encyclopedie voor Munten en Bankbiljetten (Houten 1986) pag. K22-23